

Ткач П. Б.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри філології перекладу та стратегічних комунікацій
Національної академії Національної гвардії України*

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ ПОЕТОНІМІВ

Анотація. Стаття присвячена виявленню лексико-семантичних особливостей поетонімів. Аналіз проведено на матеріалі фентезійного циклу Робін Гобб «Світ Елдерлінгів», у якому відображено фікційну реальність, вигадану американською письменницею, що умовно відповідає рівню розвитку раннього Середньовіччя. Оскільки всі власні назви циклу мають смислове навантаження й відображають характеристику персонажа або місцевості за різними ознаками, вони мають значний дослідницький потенціал для поглиблення аналізу поетонімів.

Метою розвідки є виявити лексико-семантичні особливості поетонімів.

У роботі окреслено декілька класифікацій поетонімів за різними ознаками відповідно до специфіки ономастичного простору художнього твору. Зокрема визначено розряди поетонімів із позицій образної характеристики і сюжетного функціонування, розглянуто класифікацію поетонімів на підставі змістової значущості. Визначено функції поетонімів на лексичному рівні.

Узагальнено, що поетоніми в романах Робін Гобб позначають переважно характеристику персонажів і місця дії і побудовані на основі художніх прийомів, які умовно можна поділити на дві групи. До першої – найпродуктивнішої – групи належать поетоніми, побудовані на одному з художніх прийомів – антономасія або уособлення. Іншу групу поетонімів фентезійного світу Робін Гобб становлять поетоніми, що складаються з двох і більше основ, в одній із яких відбувається метафоризація назви професії, якого-небудь роду занять, походження, матеріалу, із якого складається, або якогось природного явища.

З'ясовано, що лексико-семантичними особливостями поетонімів циклу Робін Гобб «Світ Елдерлінгів» є те, що вони побудовані переважно на художньому прийомі антономасія, принципово меншу частку становлять складені поетоніми, у яких однією з основ слова є вказівка на професію, рід занять, якість природне явище, походження або матеріал, із якого складається, та уособлення.

Ключові слова: поетонім, лексико-семантичні особливості, антономасія, уособлення, метафоризація.

Постановка проблеми. У статті розглянуто лексико-семантичні особливості поетонімів. Поетоніми виконують не лише номінативну функцію, але й впливають на образність тексту завдяки оцінкам і асоціаціям, які відтворюють особистісне, культурне або історичне тло, на якому розгортається сюжет. Вони відіграють важливу роль у художньому творі, оскільки допомагають розшифрувати авторський задум. У сучасних наукових розвідках поетоніми фігурують під різними назвами й мають численні трактування, зокрема обґрунтовують семантичні, структурні й функціональні особливості цього різновиду онімів, проте фентезійні романи Робін Гобб, у всесвіті яких усі

власні назви є поетонімами, демонструють значний дослідницький потенціал для поглиблення аналізу поетонімів. Саме це й визначає актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні залишається певна термінологічна невизначеність щодо поетонімів, адже в численних наукових працях можна зустріти такі терміни: літературна, художня, поетична, стилістична, художньо-літературна, літературно-художня ономастика. Найбільш продуктивне вивчення поетонімів у різних термінологічних позначеннях ведеться в межах трьох загальновищаних шкіл – одеської, донецької та ужгородської, представники яких – Т. Немировська, В. Калінкін і Л. Белей – вели активну наукову полеміку щодо назви й визначення поетонімів. У роботі прийнято термін і визначення В. Калінкіна. Також різними питанням поетичної онімії були присвячені розвідки Ю. Карпенка, В. Михайлова, Є. Отіна, В. Галич, М. Карпенко, Г. Лукаш, О. Немировської, Л. Кричун, Т. Крупеньової, М. Мельник, Н. Колесник, О. Порпуліт. Власні назви як стилістичну категорію, види мотивації поетичних власних назв вивчали Ю. Карпенко, Е. Магазаник, В. Михайлов, І. Муромцев, Є. Некрасова, В. Никонов, А. Пузирьов, А. Суперанська, В. Чернишев, Б. Шварцкопф. Проблемам відтворення найменувань у художньому перекладі та збереження тих функцій, які ці найменування виконують у художньому творі, присвячені роботи Н. Бияк, М. Бережної.

Метою дослідження є виявити лексико-семантичні особливості поетонімів.

Матеріалом дослідження є цикл романів Robin Hobb «The Realm of the Elderlings».

Виклад основного матеріалу. «Світ Елдерлінгів» – цикл романів американською письменницею Робін Гобб, що описує фікційну реальність, яка умовно відповідає рівню розвитку раннього Середньовіччя. Усі власні назви в цьому циклі мають смислове навантаження й відображають характеристику персонажа або місцевості за різними ознаками, тобто є поетонімами. Адже, на думку В. Калінкіна, поетонім є специфічною трансформацією власної назви, особливість якої прихована у властивостях референта імені. «Поетонім завжди, і у всіх без винятку випадках, називає віртуальний референт, що існує у творчій свідомості автора і відтворюється свідомістю читача. Це однаково розповсюджується як на цілком вигадані автором об'єкти, так і на об'єкти, що існують в дійсності або існували в минулому, оскільки всі вони у літературному тексті функціонують тільки у вигляді художньої, естетичної (та вторинної семіотичної) моделі» [1, с. 83].

Своєрідність поетонімів у романах Робін Гобб цілком впливає зі специфіки поетонімів у цілому. Зокрема вони

позначають вигаданих автором людей і території, мають конотативне навантаження, яке визначається контекстом, є важливим образним засобом для створення образної системи художніх творів, дає характеристику особі чи об'єкту. І оскільки імен у циклах дуже багато, вони є продуктивним матеріалом для дослідження, зокрема й щодо визначення лексико-семантичних особливостей.

На сьогодні окреслено декілька класифікацій поетонімів за різними ознаками відповідно до специфіки ономастичного простору того тексту (або текстів), аналізу якого (яких) була присвячена відповідна розвідка.

Із позицій образної характеристики і сюжетного функціонування поетоніми поділяють на великі розряди. Перша група включає поетоніми, які безпосередньо задіяні в тексті як засіб виділення та подальшої характеристики (імена головних і другорядних дійових осіб, назви місць дії тощо). Друга група – поетоніми, які опосередковано беруть участь у розкритті змісту художнього твору, тобто побічно залучені до загальної образної характеристики (історичні власні назви, літературні імена, а також інші оніми, що створюють у контексті художнього твору своєрідний «культурний» фон, який необхідно враховувати при загальній оцінці художнього тексту) [2, с. 38].

К. Зайцева створила класифікацію поетонімів на підставі змістової значущості:

- імена, релевантні якостям персонажів;
- імена, релевантні місцю дії;
- імена, релевантні часу дії [3, с. 37–39].

Розглядаючи семантику оцінних антропонімів у художньому творі, С. Сисоева відзначає, що літературні власні назви виконують у тексті номінативну, характерологічну, локалізаторську, ідеологічну, експресивну й оцінну функції [4, с. 152].

А. Вегеш зазначає, що на лексичному рівні української мови реалізація стилістичних функцій поетонімів зводиться передусім до ідентифікації національної, регіональної та соціальної належності денотата через присвоєння йому найменування, що однозначно репрезентує відповідну лексичну систему. Характеристика денотата лексичними засобами відбувається завдяки частковому відновленню доантропонімної семантики поетоніма, що дозволяє письменникові на основі асоціативних зв'язків вдаватися до індивідуально-авторських переносів значення (метафора, метонімія) або ж пов'язувати окремі оніми певного твору синонімічними чи антонімічними зв'язками [5, с. 32].

Д. Громова, аналізуючи промовисті імена у фантастичних романах Террі Пратчета, пропонує таку класифікацію поетонімів:

1. Поетоніми, побудовані на одному з художніх прийомів – антономасія, оксюморон і уособлення.
2. Складені поетоніми, основою яких є слова на позначення професії, роду занять або природного явища.
3. Складні поетоніми, які мають в своїй основі слово на позначення походження або матеріалу, із якого складається назване певним іменем [6, с. 1115].

При цьому варто зауважити, що друга і третя група відображає загальний принцип побудови поетонімів шляхом осново-складання й перенесення значень однієї з основ – метафоризації або метонімізації. Таким чином, узагальнюючи проаналізовані класифікації, можна зауважити, що поетоніми в романах Робін Гобб позначають переважно характеристику персонажів і місця

дії і побудовані на основі художніх прийомів, які умовно можна поділити на дві групи.

До першої групи належать прості поетоніми, побудовані на одному з художніх прийомів – антономасії або уособленні.

Антономасія – художній прийом, за якого відбувається перенесення загального слова із певним значенням на місце власної назви, при цьому названий таким чином людині можуть приписуватися якості і властивості номінального об'єкта [6, с. 1115], наприклад:

«*And didn't Verity, after all, make a much better king-in-waiting than had Chivalry?*» [7].

У цьому випадку автор використала антономасію, тобто перенесла назву загальних слів *chivalry* – лицарство й *verity* – істина на власні. У першому випадку автор прагнула показати мужність та поважність героя, у другому – правдивість і справедливність.

Not many are taught the Skill, anymore. I think it was King Bounty who decided that [7].

Bounty перекладається як «благодійність, благословення, щедрий дар». У цьому прикладі, як і у попередньому, авторка використала прийом антономасії для творення імені персонажа.

Buckkeep legend has it that King Wisdom sought and found the Elderlings' homeland by a secret path through the Mountain Kingdom [7].

Ще один приклад антономасії – ім'я *Wisdom*, яке перекладається як «мудрість, здоровий глузд». Авторка використовує зазначений прийом, щоб підкреслити характеристику короля.

Прийом антономасії є надзвичайно продуктивним для творення поетонімів у романах Робін Гобб.

What a precipice I teetered on. I met Celerity's eyes. She had no doubts. If I had never known Molly, I would have found her beautiful [7].

Celerity означає «швидкість, жвавість, спритність». Ці риси цілком притаманні героїні, хоробрій дівчині, яка не боїться допомогти головному герою в скрутні часи.

«*Um, it was a long time ago. Gage. He's a man-at-arms. He came to Burrich one night, a bit drunk, a bit cut up...*» [7].

Gage означає «виклик на поєдинок». Історія цього персонажа базується на тому, що він, почувши, як ображають його короля й принца, викликав образника на поєдинок, проте отримав нищій удар.

Також у прикладах поетонімів романів Робін Хобб можна знайти відображення художнього тропа уособлення – коли ім'ям людини або персонажа стає назва неживого предмету. Це певним чином налаштовує читача на оцінку особистості відповідно до ставлення до предмету [6, с. 1115].

«*I am Lance, a stable man for Duke Ram. That horse was sold to my duke. And not just him. Two spotted mares, and a gelding as well. I have the papers here.*» [7].

Ім'я *Lance* означає «спис». Проте персонаж, названий цим ім'ям не є військовим, який воює списом. Проте в словнику за цим словом закріплене ще жаргонне значення, пов'язане з чоловічим статевим органом. Оскільки персонаж чинить негідні вчинки, така двозначність може мати оцінне значення.

Lacey sat and smirked to herself and pretended to be tating lace [7].

Ім'я *Lacey* походить від слова *lace*, що означає «мереживо». У наведеному прикладі авторка використовує гру слів, щоб зробити ім'я персонажа ще прозорішим.

«Do you know *Chade*?» I asked abruptly, for the Fool sounded so like him I suddenly had to know. I had never mentioned Chade to anyone else, save Shrewd, nor heard talk of him from anyone around the keep.

«*Shade* or sunlight, I know when to keep a grip on my tongue. It would be a good thing for you to learn as well» [7].

Чейд – королівський убивця престолу Провісників і позашлюбний старший брат короля Шрюда. Існування Чейда невідоме більшості в замку Баккіп. Він пересувається лише таємними коридорами замку, а якщо потрібно вийти на люди, то ховається за іншою особистістю. Чейд задоволений цим образом життя, недарма його ім'я походить від слова *shade*, що в перекладі означає *тінь*.

Семантичні засоби є найважливішими для утворення поетонімів, оскільки саме на відмінності значення ґрунтується опозиція між власними назвами художнього тексту. У цьому аспекті важливим є лексичне й етимологічне значення поетонімів, метафоричне й метонімічне перенесення значення [8, с. 7]. Саме тому іншу групу поетонімів фентезійного світу Робін Хобб становлять поетоніми, що складаються з двох і більше основ, в одній із яких відбувається метафоризація назви професії, якого-небудь роду занять, походження, матеріалу, із якого складається, або якогось природного явища [6, с. 1115], наприклад:

«I did not look like a shepherd. It made me miss Burrich, and his calm assumption that I would know my business and do it. As he was turning to go, he suddenly turned back. "And your name, lad?" he called to me.

Tom Badgerlock, I said after an instant's hesitation. *Patience* had thought once to call me that, before I had accepted the name *Fitz*. The reflection called to mind something *Regal* had once flung at me. – You have to but scratch yourself to find *Nameless* the dog-boy, he'd sneered. I doubted he would think *Tom* the shepherd much above that.» [9].

Tom Badgerlock – це особистість, яку головний герой Фітц приймає для себе, коли повертається з Гірського королівства.

Badgerlock – це частина його зовнішності. Адже слово *badger*, яке означає «a heavily built omnivorous nocturnal mammal of the weasel family» [10], передає особливість його зовнішнього вигляду – біле пасмо волосся, ніби смуга на голові борсука. Том стверджує, що народився з нею, і тому його батьки дали таке ім'я. Друге ж слово *lock* – «a mechanism for keeping a door, window, lid, or container fastened» [10] метафорично характеризує його відлюдницький спосіб життя та замкнутість.

«*Chivalry's* dumping it over and leaving for *Withywoods* has stirred all the *Duchies* as if he'd poked a stick in a hive» [7].

Як говорить один із героїв, описуючи цю місцевість, її назва не відповідає реальності. Проте у цьому випадку автор хотів передати не пряму характеристику місцевості, а підтекст. Адже верба *withy* описується як *a tough, flexible branch of an osier or other willow, used for tying, binding, or basketry* [10]. Це місце наче захопило Чівела у свої володіння та сплело зашморг на його шії. Відмовившись від наслідування трону, він добровільно зачинився в цьому місці. І можливо, саме через це загинув, оскільки усамітненість зробила його беззахисним перед підступністю ворогів.

If you were just *Fedwren's* apprentice, or a stable hand, then you would be free to court and marry however you wished. But you are not, *FitzChivalry Farseer*. You are of the royal blood. Even

a bastard"– she stumbled slightly on the word--of that line must observe certain customs. And practice certain discretions [7].

Слово *fitz* означає походження, вказівку на те, що названий цим словом є чийсь сином, найчастіше бастардом. Отже, ім'я *FitzChivalry* вказує на те, що головний герой є бастардом принца Чівелрі.

Kebal Rawbread was not even a name known in the Six Duchies. It was a name not breathed in the Outislands. The independent folk of the scattered and isolated villages of the Outislands had never owed allegiance to any one King. Nor was *Kebal Rawbread* thought of as a King there. Rather he was a malevolent force, like a freezing wind that so coats a ship's rigging with ice that in a hour she turns belly-up on the sea [9].

Ім'я *Rawbread* складається з двох слів: *raw* – *сирий, необроблений*; *bread* – *хліб*. Цей персонаж на перший погляд видається самостійним діячем, проте насправді є знярядям у чужих руках, що було викрито пізніше. Його ім'я з самого початку натякає читачеві на несамостійність, неготовність персонажа.

Nighteyes, he corrected me. My mother-named me *Nighteyes*. I was the last of my litter to get my eyes open [9].

Нічноокий – це вовк, із яким Фітц зв'язаний завдяки володінню давньою магією, яка дозволяє говорити з тваринами. Слово *night* означає *the darkness of night* [10]. Воно передає природну характеристику персонажу адже вовки це нічні тварини. *Eye* – *a thing resembling an eye in appearance, shape, or relative position* [10]. Сам вовк повідомляє героєві своє ім'я, пояснюючи його походження тим, що він пізніше за інших відкрив очі після народження. Проте протягом оповіді його ім'я набуває іншого значення, адже Нічноокий був надзвичайно спостережливим та уважним до дрібниць, що не раз рятувало життя головного героя.

Висновки. Лексико-семантичними особливостями поетонімів циклу Робін Гобб «Світ Елдерлінгів» є те, що вони побудовані переважно на художньому прийомі антономасія, принципово меншу частку становлять складені поетоніми, де однією з основ слова є вказівка на професію, рід занять, якість природне явище, походження або матеріал, із якого складається, та уособлення.

Перспективою дослідження є аналіз художнього прийому гри слів як способу творення поетонімів.

Література:

1. Калинин В.М. Поэтика онима. Донецк : Юго-Восток. 1999. 408 с.
2. Доценко М.В. Поетоніміка модерністської та постмодерністської прози: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01; Донец. нац. ун-т ім. Василя Стуса. Вінниця, 2018. 199 с.
3. Зайцева К.Б. Английская стилистическая ономастика. Тексты лекций. Одесса, 1973. 67 с.
4. Сисоева С.С. Оцінні антропоніми в англійській мові: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2013. 231 с.
5. Вегеш А. Проблеми української літературно-художньої антропоніміки. Методичний посібник для студентів 5–6 курсів філологічного факультету. Ужгород, 2021. 67 с.
6. Громова Д.А. Особенности антропонимики современной британской литературы: классификация говорящих имен собственных на материале романов Терри Пратчетта (цикл «Плоский мир»). *Молодой учёный*. 2015. № 8 (88). С. 1114–1116.
7. Hobb R. *Assassin's Apprentice*. London: HarperCollins Publishers, 2014. 464 p.
8. Гаврилук І.С. Поетонімі опозиції в художньому тексті: лінгвальні параметри типологізації : Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук :

- 10.02.15 – загальне мовознавство; Донецький національний університет імені Василя Стуса. Київ, 2018. 22 с.
9. Hobb R. *Royal Assassin*. London: HarperCollins Publishers, 2014. 656 p.
10. Oxford English Dictionary. URL: <https://www.oed.com/>

Tkach P. Lexical and semantic ways of creation of the poetonims

Summary. The article is devoted to the detection of lexical-semantic peculiarities of poetonimes. The analysis is carried out on the material of Robin Hobb's fantasy cycle «The Realm of the Elderlings», which reflects the fixed reality invented by the American writer and corresponds to the level of development of the early Middle Ages. Since all of the names of the series have a clear semantic and reflect the character or area characteristics by different definitions, they have a considerable research potential to deepen the analysis of poetonimes.

The purpose of the investigation is to reveal lexical-semantic features of poetonimes.

Several classifications of poetonimes on different features according to the specificity of the onomastic space of the fiction are outlined in the work. In particular, the numbers of poetonims from the positions

of the image characteristic and the subject function are defined, the classification of poetonims on the basis of the substantial significance is considered. The functions of poetonims at the lexical level are defined.

It is summarized that poetonims in Robin Hobb's novels indicate mainly the characteristic of characters and places of action and built on the basis of artistic techniques, which can be conditionally divided into two groups. The first – the most productive – group belongs to poetonims, built on one of the artistic techniques – antonomasia or personification. Another group of poetonimes of the Robin Hobb's fantasy world are poetonimes consisting of two or more word stem, one of which is the metaphorized names of a profession, some kind of occupation, origin, material, which consists of, or some natural phenomenon.

It is proved that the lexical-semantic features of the poetonimes of Robin Hobb's fantasy cycle «The Realm of the Elderlings» are creation by the artistic techniques of antonomasia, a fundamentally smaller part is complex poetonimes, which word stem is a reference to a profession, a field, a natural origin, a material, or a form, and personification.

Key words: poetonimes, lexical-semantic features, antonomasia, personification, metaphorized meaning.